

THEODOR SMEU*

ULTIMII ANI AI COMISIEI MIXTE A PRUTULUI ȘI LICHIDAREA SA (1914–1918)

Introducere

Comisia Mixtă a Prutului (CMP)¹ a fost înființată în anul 1870 și a fost a cincea instituție internațională din lume, primele patru fiind: Comisia Centrală de Navigație pe Rin (1831–prezent); Comisia Europeană a Dunării (1856–1939; abreviată CED); Comisia Riveranilor Dunării (1856²); Uniunea Internațională Telegrafică³ (1865–prezent). Astfel, primele instituții internaționale au fost comisii de navigație fluvială. Principiile navigației fluviale internaționale au fost stabilite prin Actul Final al Congresului de la Viena, fiind dezvoltate în Anexa XVI. Comisiile de navigație au servit ca model atunci când au fost înființate și alte instituții internaționale.

Primele lucrări de navigabilizare a Prutului au fost realizate încă din prima jumătate a secolului al XVIII-lea și au fost instituționalizate, alături de cele pentru Siret, prin Regulamentul Organic al Moldovei. În perioada regulamentară au fost mai multe încercări comune de navigabilizare atât a Prutului, cât și a Siretului, care au eșuat din varii motive. În timpul lui Cuza s-a încercat reluarea lucrărilor, ajungându-se la concluzia necesității încheierii unei convenții bilaterale româno-ruse. Ulterior, a fost invitată și Austria. Convenția care privea înființarea unei comisii de navigație pe Prut a fost semnată la 3/15 decembrie 1866, însă CMP a fost înființată abia în septembrie 1870, fiind formată din Austro-Ungaria, România și Rusia. Pentru România, înființarea Comisiei a avut o importanță politică foarte mare, deoarece un stat care nu era independent a reușit să creeze alături de două mari puteri un organism internațional. Fiecare stat numea câte un delegat.

---

* Doctor în istorie, Universitatea din București.

¹ Pentru mai multe detalii, vezi Theodor Smeu: *Comisia Mixtă a Prutului (1870–1918)*, București, 2015, teză de doctorat; *Navigația pe râul Prut (1830–1854)*, în *Sub semnul Istoriei. Noi perspective asupra trecutului*, editori Bogdan-Mădălin Rentea, Denisa-Anca Irimia, Ioana Ionescu, Editura Universității din București, 2014, p. 173–185; *Congresul de Pace de la Paris și navigația pe râurile Prut și Siret*, în „Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca”, LV, 2016, p. 179–194; *Obținerea dreptului Principatelor Române de a încheia convenții: înființarea Comisiei Mixte a Prutului*, în *AȘUI, Istorie*, LXI, 2015, p. 265–282; *The Delegates of the Joint Commission of the Pruth River: A Prosopographical Study*, în Claudiu-Lucian Topor, Daniel Cain, Alexandru Istrate (eds.), *Thought the Diplomats' Eyes: Romanian Social Life in the late 19th and Early 20th Century*, Parthenon Verlag Kaiserslautern und Mehlingen, 2016, p. 211–235.

² Se cunosc foarte puține în legătură cu activitatea Comisiei Riveranilor Dunării. Nu a fost desființată propriu-zis, ci o parte dintre membri au abandonat-o.

³ În prezent se numește Uniunea Internațională pentru Telecomunicații, suferind numeroase transformări de-a lungul timpului.

Delegații CMP au fost și delegați ai CED⁴, iar cei ai Austro-Ungariei și ai Rusiei au fost și consuli la Galați.

Din momentul înființării Comisiei, statele riverane și-au exercitat în comun suveranitatea asupra malurilor și a cursului râului, suveranitate care era administrată de către CMP. La câțiva ani de la înființarea Comisiei, statele membre au decis să plătească o subvenție anuală. Cu timpul, CMP și-a înființat propriul serviciu tehnic condus de un inginer. Comisia Mixtă a Prutului a preluat, la o scară mai mică, modelul de funcționare al Comisiei Europene a Dunării.

Anul 1871 a fost primul an pentru care s-au păstrat date statistice în privința veniturilor și a cheltuielilor, dar și a intrărilor și ieșirilor de pe Prut: venituri în valoare de 53 336,59 franci și tot atâtea cheltuieli; au intrat 441 de vase, cu un tonaj de 28 356, transportând 690 t fier, 150 kg mărfuri coloniale, 20 kg lămâi, 90 t huilă; au ieșit 484 de vase cu un tonaj de 33 553 plus o plută, transportând 990 480 hl cereale și 120 t brânză⁵. Anul 1913 reprezintă ultimul an de referință al economiei europene de dinainte de război. În 1913, bilanțul economic a fost următorul: venituri în valoare de 241 085,60 de franci și tot atâtea cheltuieli; au intrat 84 de vapoare și 731 de șlepuri, cu un tonaj de 94 552, transportând 1 747,5 t mărfuri coloniale, 1 t mărfuri diverse, 101 t cărămizi, 173 t cărbuni de pământ, 644 t piatră de pavaj, 261 hl cereale pentru sămânță; au intrat 84 de vapoare și 749 de șlepuri cu un tonaj de 97 752 plus 138 de plute, transportând 2 488 241 hl cereale, 618 t lemne foc, 47 t brânză, 261 kl vin⁶. Astfel, din punct de vedere cantitativ, bilanțul mărfurilor ieșite a fost mai mare decât cel al mărfurilor intrate, iar principalele mărfuri ieșite au fost cerealele. Acesta a fost și motivul principal pentru care s-a resimțit nevoia înființării unui organism internațional pentru a reglementa navigația și navigabilizarea Prutului. Râul era prea îngust pentru a se putea naviga pe talveg sau de a se realiza lucrări doar pe o parte, ceea ce ar fi condus la numeroase conflicte cu grănicerii.

Comisia Mixtă a Prutului a fost afectată inevitabil de izbucnirea Primului Război Mondial, la fel ca oricare altă instituție din Europa. Influența războiului a fost accentuată de componența sa și de desfășurarea ostilităților pe teritoriul controlat de Comisie. Austro-Ungaria și Rusia s-au aflat încă de la început în război. Având în vedere că frontiera comună a celor două state începea la frontiera dintre Bucovina și Basarabia, o parte a ostilităților dintre ele s-au desfășurat în zona Prutului administrată de Comisie. Deoarece România a rămas neutră, până în 1916, CMP a continuat să funcționeze. Ținând cont de acest detaliu, activitatea Comisiei poate fi divizată în trei părți: perioada anilor 1914–1916, când mai întâi și-a restrâns activitatea și apoi și-a suspendat-o; perioada anilor 1916–1918, când au avut loc expulzarea corpului diplomatic și consular al Austro-Ungariei, internarea personalului austriac al Comisiei, rechiziționarea vaselor și realizarea de către armata rusă a unor lucrări pe Prut; anul 1918, când au avut loc unirea Basarabiei cu România, prăbușirea Austro-Ungariei și unirea Bucovinei cu România, lichidarea Comisiei Mixte a Prutului și trecerea patrimoniului său în proprietatea statului român.

În perioada Primului Război Mondial, delegații CMP erau: Alfons Felner pentru Austro-Ungaria; Duiliu Zamfirescu pentru România; Piotr Kartamîșev pentru Rusia.

⁴ România a devenit membră a Comisiei Europene a Dunării prin Tratatul de la Berlin din 1878, numind primul delegat în anul 1879.

⁵ Arhivele Naționale Galați (în continuare, AN Galați), fond CMP, dosar 8, f. 257–260 (Anexele 2–5 ale Protocolului nr. 133 din 23 iulie/5 august 1901).

⁶ BAR, *Commission Mixte du Pruth* (Anexele 1 și 3 ale Protocolului nr. 152 din 2/15 mai 1914). Nu este un fond de documente și nici volum de documente. O parte a protocoalelor Comisiei Mixte a Prutului au fost legate în două volume și au cotă de carte.

Inginer al Comisiei și șef al Serviciului Tehnic era Paul Buckeisen, supus al Austro-Ungariei. Subvenția anuală acordată Comisiei era de 25 000 de franci de fiecare stat membru.

Perioada neutralității României

Din 1904, Comisia încheia doar un protocol pe an, în care era prezentată activitatea desfășurată în anul precedent și programată activitatea pentru anul care urma. La fel s-a întâmplat și în 1914, când a fost încheiat protocolul nr. 152 la 2/15 mai, urmând ca activitatea sa să se desfășoare în condiții normale. Funcția de președinte al Comisiei a fost ocupată în acel an de delegatul rus⁷.

O primă repercusiune a tensiunilor din Europa asupra Comisiei Mixte a Prutului a avut loc cu o săptămână înaintea izbucnirii războiului, când delegatul rus a anunțat că guvernul imperial a refuzat să plătească subvenția anuală⁸. Începând cu ziua de 14 iulie, grănicerii români au informat regulat Ministerul Afacerilor Străine asupra mișcărilor de trupe austro-ungare și ruse desfășurate în apropierea frontierelor României, dar și asupra ordinilor care priveau populația civilă. Sunt surprinse momentele decretării mobilizării și a stării de asediu, deplasări de trupe, dar și treceri ilegale, din greșeală, a frontierei române de către militarii celor două imperii, interzicerea grănicerilor români de a mai trece frontiera în Bucovina, așa cum aveau obiceiul. Primele ciocniri, în apropierea frontierelor României, între trupele ruse și cele austro-ungare au avut loc în noaptea de 25 spre 26 iulie, când s-au auzit împușcături în apropiere de Novoselița⁹. În seara zilei de 28 iulie a avut loc prima bătălie între ruși și austro-ungari la Novoselița¹⁰, iar în noaptea de 28 spre 29 iulie primii refugiați basarabeni, 50–60 de familii, au trecut frontiera în România. La vederea grănicerilor români s-au speriat și au fugit¹¹. La 4 august, 186 de bărbați, femei și copii, români din Basarabia, au trecut în România în 20 de căruțe¹². În dimineața zilei de 5 august s-au auzit și primele bubuituri de tun¹³, semn că situația se agrava progresiv. Dacă la început austriecii au fost cei care au avansat pe teritoriul Rusiei, din noaptea de 9 august situația s-a schimbat, iar rușii, primind întăriri, au înaintat pe teritoriul austriac¹⁴. În după-amiaza zilei de 11 august, un căpitan austriac s-a prezentat la Mamornița și i-a înștiințat pe grănicerii români că au fost instalate posturi fixe și patrule între Mamornița și Prut deoarece austriecii se așteptau la un atac din partea rușilor. Astfel, acesta a cerut ca populația satelor românești să fie evacuată în interiorul teritoriului „pentru a se evita vreo nenorocire”¹⁵.

În continuare a fost raportată evoluția conflictului armat din proximitatea frontierei române. Din cauza izbucnirii războiului, Austro-Ungaria nu s-a mai putut folosi de navigația pe Prut. România nu era implicată în războiul mondial, iar delegatul român, Duiliu Zamfirescu, a solicitat, în luna august, plata subvenției de către guvernul român¹⁶.

⁷ *Ibidem* (Protocolul nr. 152 din 2/15 mai 1914).

⁸ AN Galați, fond CMP, dosar 32, f. 8 (Delegatul austriac către delegatul român, 21 iulie st. n. 1914).

⁹ AMAE, fond 71/1914 – E 1, dosar 9, f. 37 (Raportul generalului Râmnicăneanu, 26 iulie 1914).

¹⁰ *Ibidem*, f. 42 (Raportul generalului Râmnicăneanu, 29 iulie 1914).

¹¹ *Ibidem*, f. 41 (Raportul generalului Râmnicăneanu, 29 iulie 1914).

¹² *Ibidem*, f. 54 (Raportul generalului Râmnicăneanu, 4 august 1914).

¹³ *Ibidem*, f. 56 (Raportul generalului Râmnicăneanu, 5 august 1914).

¹⁴ *Ibidem*, f. 57 (Raportul generalului Râmnicăneanu, 10 august 1914).

¹⁵ *Ibidem*, f. 60 (Raportul generalului Râmnicăneanu, 11 august 1914).

¹⁶ AMAE, fond Convenții 8, dosar P 1, nenumărat (Delegatul român către ministrul Afacerilor Străine, 19 august 1914).

Ministrul Afacerilor Străine a dat curs cererii sale și l-a anunțat că subvenția a fost plătită¹⁷.

La 1 august a avut loc o nouă ședință a Comisiei și s-a decis continuarea lucrărilor programate prin protocolul 152. Astfel, în august, Buckeisen raporta realizarea unei părți însemnate a lucrărilor¹⁸. Însă, în septembrie, inginerul reclama abuzurile grănicerilor ruși care obstrucționau îndeplinirea îndatoririlor. Unul dintre pontoane a fost reținut la Nemțeni, iar echipajul, format din supuși ruși, a fost consemnat la bord și eliberat după 16 zile. Ulterior, i s-a permis doar comandantului să rămână la bord. După acest incident a fost interzisă orice fel de activitate pe malul rusesc al Prutului, activitatea continuând însă pe malul românesc. Din cauza condițiilor date, activitatea Comisiei a fost redusă drastic¹⁹. Măsurile luate de autoritățile ruse sunt explicabile, având în vedere că Rusia se afla în război cu Austro-Ungaria, zona aflându-se în apropierea frontului și pe frontieră. Dacă se întreprindeau lucrări pe Prut, zona ar fi fost mai greu de supravegheat, iar eventualii spioni s-ar fi putut infiltra mai ușor. Inginerul șef și adjunctul său erau supuși austrieci, ceea ce complica și mai mult situația.

Consecințele izbucnirii războiului s-au repercutat și asupra navigației fluviale. Sub pretextul apărării neutralității, Imperiul Otoman a minat, la început, Strâmtoarele Bosfor și Dardanele, dar a permis tranzitarea lor printr-un culoar. La 14/27 septembrie, Poarta a decis închiderea Dardanelor sub pretextul că flota britanică controla toate vasele care ieșeau în Marea Mediterană. Autoritățile române au protestat la Constantinopol împotriva măsurilor vexatorii și au obținut asigurări satisfăcătoare, însă acestea nu au avut niciun efect, deoarece în octombrie Imperiul Otoman s-a alăturat Puterilor Centrale în războiul mondial²⁰. Numărul șlepurilor și al vapoarelor intrate pe Prut, în 1914, a fost de 525, cu un tonaj de 62 363, față de 815 șleपुरi și vapoare, cu un tonaj de 94 552, în 1913. De pe Prut au ieșit 557 de șleपुरi și vapoare, cu un tonaj de 67 983, comparativ cu 833 de șleपुरi și vapoare, cu un tonaj de 97 752, în anul precedent. În 1914 s-au exportat 170 153 t cereale și 358 t alte mărfuri, în comparație cu 248 824 t cereale și 926 t alte mărfuri exportate în anul 1913. O diferență semnificativă a existat și în privința taxelor încasate: 63 092,55 de franci în 1914, față de 88 907,20 de franci în 1913²¹.

Cooperarea internațională, în privința Comisiei Europene a Dunării și a Comisiei Mixte a Prutului, a continuat și după izbucnirea războiului în Europa, în ciuda faptului că o parte a statelor reprezentate se aflau în tabere adverse. Acest lucru a fost posibil în primul rând datorită neutralității României. Sesiunea de toamnă a CED a fost prezidată de Felner, delegatul Austro-Ungariei. Cu ocazia primei ședințe, Felner a ținut un discurs funebru în amintirea regelui Carol I. Doar delegatul francez a anunțat că nu putea participa la lucrările CED, deoarece izbucnirea războiului l-a surprins în Franța²². Cooperarea a fost posibilă și datorită stabilirii, încă din primăvară, a planurilor lucrărilor și a bugetului, iar după izbucnirea războiului a fost continuată activitatea deja planificată a celor două comisii. Nu același lucru s-a întâmplat și în 1915, când nu a mai existat continuitate, iar actorii angajați nu s-au mai putut înțelege.

¹⁷ *Ibidem* (Ministrul Afacerilor Străine către delegatul român, 27 august 1914).

¹⁸ AN Galați, fond CMP, dosar 32, f. 9 (Inginerul Comisiei către delegați, 11 august 1914).

¹⁹ *Ibidem*, f. 10 (Inginerul Comisiei către delegați, 10 septembrie 1914).

²⁰ Ilie Șeftiuc, Iulian Cârțână, *România și problema Strâmtoarelor*, București, Editura Științifică, 1974, p. 49–50.

²¹ AMAE, fond Convenții 8, dosar P 1, nenumărat (Anexa nr. 3 a protocolului nr. 153); BAR, *Commission Mixte du Pruth* (Anexa nr. 3 a protocolului nr. 152).

²² AN Galați, fond Comisia CED. Protocele, dosar 49, f. 312 (Protocolul CED nr. 869 din 24 octombrie st. n. 1914).

Situația Comisiei a fost decisă în luna mai, când a fost încheiat ultimul protocol. Nu se cunosc deciziile luate de delegați, deoarece nu s-a păstrat textul protocolului, ci doar anexele sale cu propunerile inginerului. Buckeisen a prezentat mai întâi lucrările efectuate în anul precedent, subliniind încă o dată dificultățile cauzate de izbucnirea războiului și de atitudinea adoptată de Rusia. De asemenea, a adus în discuție și dificultățile financiare cu care se confrunta CMP din cauza neachitării subvențiilor de către Austro-Ungaria și Rusia, fiind nevoit să concedieze personalul care se afla de mai puțin de zece ani în serviciul Comisiei²³. Buckeisen a subliniat că, începând cu luna octombrie, activitățile de îmbunătățire a navigației au fost suprimate și nu se mai putea elabora un program al lucrărilor și, în consecință, nici bugetul provizoriu pentru lucrări, și nici bugetul general provizoriu din cauza incertitudinii care plana asupra resurselor financiare ale Comisiei. Nici nu se putea baza pe excedentul bugetar al anului anterior deoarece nu se realizase. Inginerul a elaborat un buget provizoriu redus la limită și a propus ca materialul flotant neutilizat să nu mai fie asigurat, scoțând de pe lista de cheltuieli benzina și explozibilul de care ar fi fost nevoie²⁴. Astfel, bugetul provizoriu pe 1915 a fost estimat la 64 601 franci²⁵, în comparație cu 248 716,95 franci cât a fost bugetul rectificativ pe anul 1914, reprezentând o reducere de aproape patru ori²⁶. Bugetul provizoriu pe anul 1915 a fost redus atât de mult și din cauza neachitării subvențiilor, care însumau 75 000 de franci. Însă, având în vedere că până la sfârșitul războiului s-au făcut referiri la Comisia Mixtă a Prutului, s-a putut constata că în 1915 aceasta doar și-a suspendat activitatea pe timpul războiului.

În relația delegatului român cu ministrul Afacerilor Străine pe anul 1915, cel mai important subiect a fost problema subvenției. La 22 aprilie 1915, Duiliu Zamfirescu a solicitat pentru ultima dată guvernului român plata subvenției anuale²⁷. În aceeași zi, ministrul Afacerilor Străine l-a informat că a fost plătită subvenția și i-a cerut să înainteze ministerului documentele necesare prin care să justifice întrebuintărea sumei²⁸. Pentru a justifica în fața Înaltei Curți de Conturi, ministrul solicita chitanța care dovedea remiterea subvenției, achitată în 1914, la destinație. În același timp, dorea să-i fie trimisă și chitanța pentru plata ultimei subvenții²⁹. Dar delegații celor trei state reprezentate au adoptat o rezoluție prin care au amânat vărsarea subvențiilor pe anii 1914 și 1915 către Comisie³⁰. Bani au fost ridicați de Zamfirescu. Acesta își asigura superiorul că, imediat ce ar fi fost vărsați banii, urma să trimită chitanțele³¹. În consecință, ministrul Afacerilor Străine a solicitat înapoierea a 50 000 de franci, care reprezentau suma celor două subvenții³². Delegatul român a răspuns că subvenția respectivă nu trebuia asimilată sumelor necheltuite acordate de către stat instituțiilor sale care trebuiau restituite la sfârșitul anului fiscal. Zamfirescu susținea că, în ciuda războiului,

²³ AMAE, fond Convenții 8, dosar P 1, nenumărat (Anexa nr. 2 a protocolului nr. 153).

²⁴ *Ibidem* (Anexa nr. 4 a protocolului nr. 153).

²⁵ *Ibidem* (Anexa nr. 5 a protocolului nr. 153).

²⁶ BAR, *Commission Mixte du Pruth* (Anexa nr. 5 a protocolului nr. 152).

²⁷ AMAE, fond Convenții 8, dosar P 1, nenumărat (Delegatul român către ministrul Afacerilor Străine, 22 aprilie 1915).

²⁸ AN Galați, fond CMP, dosar 33, f. 3 (Ministrul Afacerilor Străine către delegatul român, 22 aprilie 1915).

²⁹ *Ibidem*, f. 17 (Ministrul Afacerilor Străine către delegatul român, 26 august 1915).

³⁰ AMAE, fond Convenții 8, dosar P 1, nenumărat (Rezoluție a delegaților Comisiei Mixte a Prutului, 1/14 septembrie 1915).

³¹ *Ibidem* (Delegatul român către ministrul Afacerilor Străine, 1/14 septembrie 1915).

³² AN Galați, fond CMP, dosar 33, f. 20 (Ministrul Afacerilor Străine către delegatul român, 18 septembrie 1915).

[...] o subvențiune internațională are caracter obligatoriu și de continuitate, până ce se denunță convenția din care decurge. Sumele înscrise pe fie-care an, vărsate sau nu, sunt câștigate [de] instituțiunea căreia îi sunt destinate. Întru cât privește regulile de comptabilitate, cred că responsabilul către Curtea de compturi este acela ce a iscălit ordonanța de plată, în specie subsemnatul. Până ce colegii mei, austriac și rus, nu vor vărsa partea lor contributivă, spre a se pune pe picior de egalitate cu mine și a permite eliberarea quitanțelor respective din partea Comisiunii Prutului, până atunci iscălitura mea de pe ordonanța de plată mă ține răspunzător.

În continuare, acesta a subliniat că deficitul bugetar de 29 214 lei a fost acoperit doar parțial din taxe, iar de la sfârșitul lunii septembrie urmau să nu se mai încaseze taxe. Pe timpul iernii 1915–1916 trebuia plătită lunar suma de 5 400 de lei, bugetul redus al cheltuielilor Comisiei, iar suma respectivă nu putea fi achitată decât de delegatul român³³. Problema subvenției a fost reluată și în anul 1916. Astfel, la 16 iunie, Duiliu Zamfirescu a cerut plata subvenției pe anul în curs³⁴, iar cererea i-a fost satisfăcută³⁵.

Perioada războiului

Evacuarea. Deși ultima ședință – atât a Comisiei Mixte a Prutului, cât și a Comisiei Europene a Dunării – de până la sfârșitul războiului a avut loc la sfârșitul sesiunii de primăvară a anului 1915³⁶, Duiliu Zamfirescu a rămas la Galați pentru a asigura administrarea și întreținerea bunurilor acestora, deoarece se aflau pe teritoriul statului român. Intrarea României în război l-a surprins în orașul de pe Dunăre. În momentul în care a devenit evident că frontul se apropia de Galați, Zamfirescu a hotărât evacuarea delegaților, a personalului administrației centrale, a arhivei și a tezaurului CED³⁷. Mai întâi s-a adresat delegatului rus pentru a întreba dacă guvernul său ar fi fost de acord ca evacuarea să se fi produs pe teritoriul său. Deoarece nu a primit niciun răspuns, a decis să-l anunțe pe ministrul Afacerilor Străine român că, în funcție de situație, urma să decidă dacă evacua sau nu personalul și tezaurul CED. Ministrul a dezaprobat intenția de evacuare a lui Zamfirescu, ceea ce nu l-a împiedicat s-o facă. Deoarece cunoștea că frontul de la Babadag fusese spart de bulgari, l-a întrebat, prin curier, pe amiralul rus Neniukov, aflat la Reni, dacă se mai putea trece pe Dunăre. Răspunsul sosit a fost că, dacă nu plecau imediat, nu ar mai fi putut trece de Isaccea, deoarece bulgarii intraseră deja în Tulcea. Astfel, în după-amiaza zilei de 9/22 decembrie, Zamfirescu a decis evacuarea. Personalul și bunurile au fost imbarcate pe vaporul „Carolus Primus”, al CED, care a părăsit portul Galați la ora 20:00. Vaporul a reușit să treacă de Tulcea a doua zi și să se refugieze cu pasagerii săi la Odessa. Kartamișev nu s-a regăsit printre pasagerii refugiați, rămânând în continuare la Galați³⁸. Felner a fost expulzat, alături de ceilalți membri ai corpului diplomatic și consular al Austro-Ungariei, prin Rusia și Suedia³⁹.

³³ AMAE, fond Convenții 8, dosar P 1, nenumerotat (Delegatul român către ministrul afacerilor străine, 28 septembrie 1915).

³⁴ *Ibidem* (Delegatul român către ministrul Afacerilor Străine, 12 iunie 1916).

³⁵ *Ibidem* (Ministrul Afacerilor Străine către delegatul român, 15 iunie 1916).

³⁶ AN Galați, fond CED. Protocoale, dosar 49, f. 423 (Protocolul CED nr. 888 din 29 mai 1915).

³⁷ În text, Duiliu Zamfirescu nu a făcut nicio referire la CMP.

³⁸ Duiliu Zamfirescu, [*Călătoria în refugiu*], în idem, *Opere. Publicistică și memorialistică (1917–1921)*, vol. VI, partea a II-a, ediție îngrijită de Ioan Adam și Georgeta Adam, București, Editura Minerva, 1987, p. 201–209.

³⁹ N. B. Cantacuzino, *Amintirile unui diplomat român*, editor Adrian Angheliescu, Iași, Editura Apollonia, 1994, p. 104–119.

Lucrările. În timpul războiului au fost executate pe Prut unele lucrări de către autoritățile militare. La 16 februarie 1916, Zamfirescu a aflat că prim-ministrul rus s-a adresat însărcinatului cu afaceri de la Iași pentru ca Brătianu să-i ceară punerea la dispoziția lui Wassilieff, șeful comunicațiilor din Basarabia, a personalului și a bunurilor CMP în vederea realizării unor lucrări. În așteptarea unei interogări din partea lui Brătianu a pregătit un răspuns. Deoarece Comisia reprezenta interesele mai multor state, delegatul român a susținut imposibilitatea acceptării, în mod oficial, ca bunurile și personalul CMP să fie puse la dispoziția vreunei alte autorități. Neoficial, nu avea nimic împotriva și chiar l-a sfătuit pe Brătianu ca autoritățile să procedeze în același fel ca în cazul CED, prin întocmirea de inventare a bunurilor Comisiei și rechiziționarea lor. Îi recomanda să se adreseze lui Desiderato, funcționarul CMP în sarcina căruia fuseseră încredințate bunurile Comisiei. Dacă personalul s-ar fi împotrivit colaborării, era de acord să-i adreseze lui Desiderato ordine verbale⁴⁰. Și într-adevăr, Brătianu l-a informat despre demersurile autorităților ruse și despre aprobarea guvernului român, însă avea nevoie de acordul formal al Comisiei⁴¹. Astfel, în colaborare cu delegatul român, ministrul Afacerilor Străine i-a ordonat lui Desiderato să se pună la dispoziția lui Wassilieff, împreună cu bunurile și personalul Comisiei⁴². Imediat după dezgheț, urmau să fie executate lucrări de întreținere a drumului de halaj, de dragaj, de consolidare a curbilor și de așezare a semnelor de adâncime. Lucrările aveau a fi executate în vederea organizării transporturilor ruso-române de provizii și materiale de război între gura de vărsare și Ungheni⁴³. Lucrările au fost executate în colaborare cu Serviciul Hidraulic Galați în perioada aprilie–octombrie 1917⁴⁴. În ciuda suspendării activității Comisiei și a exilului conducerii, autoritatea acesteia a continuat să fie respectată de către autorități. Un proprietar din comuna Frăsuleni, județul Iași, s-a adresat ministrului Finanțelor, în subordinea căruia se aflau vămile, pentru a obține autorizația necesară executării unor lucrări care afectau malul Prutului. La rândul său, ministrul i-a cerut aprobarea lui Zamfirescu⁴⁵. Deoarece CMP se afla în imposibilitatea exercitării funcțiilor, delegatul român a recomandat să fie consultat Desiderato⁴⁶.

Personalul Comisiei Mixte a Prutului s-a împărțit în două categorii după intrarea României în război: supuși ai Austro-Ungariei, internați în lagărele destinate supușilor țărilor inamice; supuși români sau ruși, care au continuat să asigure întreținerea bunurilor Comisiei sau au fost mobilizați. Problemele pe care le-au întâmpinat cu toții au fost întreruperea plăților salariilor. De la Odessa, Zamfirescu reclama ca salariile funcționarilor aflați încă în serviciu să fie plătite. Recomanda ca, prin prefectul de Iași, să i se ceară lui Desiderato o situație a personalului și să i se înmâneze suma de 8 000 de lei, în schimbul chitanțelor, pentru a achita salariile pe lunile ianuarie–martie 1917. Dacă nu se putea achita suma respectivă, urma să trimită banii prin telegraf⁴⁷. Inginerul Buckeisen și ajutorul de inginer Krbec, supuși austrieci, au fost internați într-un lagăr pentru străini. Din lagăr s-au adresat autorităților române pentru ca CMP să le plătească salariile restante

⁴⁰ AMAE, fond 71/1914 – E 2 P I, dosar 41, f. 251–252 (Delegatul român către ministrul Afacerilor Străine, 17 februarie 1917).

⁴¹ *Ibidem*, f. 248 (Ministrul Afacerilor Străine către delegatul român, 17 februarie 1917).

⁴² *Ibidem*, f. 255 (Ministrul Afacerilor Străine către Desiderato, 2 martie 1917).

⁴³ *Ibidem*, f. 262 (Generalul Prezan către ministrul Afacerilor Străine, 10 martie 1917).

⁴⁴ AN Brăila, fond Serviciul Hidraulic Galați, dosar 6/1917, f. 19–59.

⁴⁵ AN Galați, fond CMP, dosar 34, f. 12 (Direcția vămilor către delegatul român, 19 aprilie 1917).

⁴⁶ *Ibidem*, f. 15 (Delegatul român către Direcția vămilor, 25 aprilie 1917).

⁴⁷ AMAE, fond 71/1914 – E 2 P I, dosar 40, f. 1 (Delegatul român către prim-ministru, 30 decembrie 1916).

pe lunile octombrie–decembrie pentru Buckeisen și pe septembrie–decembrie pentru Krbec, deoarece erau considerați în concediu de către Comisie⁴⁸. Dar autoritățile române au refuzat să plătească salariile restante ale personalului CMP⁴⁹. Pentru a rezolva problema, Zamfirescu a depus la Creditul Lyonnais din Odessa suma de 30 000 de lei achitabili prin telegraf, pentru a se putea plăti salariile restante⁵⁰. În consecință, i s-a ordonat prefectului de Iași să-i predea lui Desiderato suma de 8 000 de lei pentru plata salariilor funcționarilor aflați încă în serviciu⁵¹. La 1 martie, Duiliu Zamfirescu era informat că se plătiseră, prin prefectura Iași și Desiderato, salariile restante ale funcționarilor aflați încă în serviciu⁵². La scurt timp au fost achitate și salariile celor internați⁵³. În iulie, Rudolf Zvitanovici, scafandru al Comisiei și mobilizat din octombrie 1916, a solicitat plata salariilor restante începând cu 1 aprilie 1917⁵⁴. Însă, Zvitanovici și-a primit salariul, după lungi insistențe, la 16 februarie 1918, când i s-au înmănat banii pe 11 luni⁵⁵.

Lichidarea Comisiei Mixte a Prutului

Profitând de haosul provocat de agitațiile revoluționare din Rusia, basarabienii au început să se organizeze din punct de vedere politic. După aproximativ șapte luni de activități ale reprezentanților care aparțineau diverselor categorii sociale, politice și etnice din Basarabia, la 21 noiembrie/4 decembrie 1917, Sfatul Țării și-a deschis lucrările⁵⁶. În ședința din 28 noiembrie/11 decembrie, s-a avut în vedere convocarea unei adunări constituante numită *adunare poporană basarabeană*⁵⁷, iar în ședința din 2/15 decembrie a fost proclamată *Republica Democratică Moldovenească*, ca parte a Republicii Federative Democratice Rusești⁵⁸.

Din cauza agitațiilor revoluționare, Consiliul Directorilor Generali, organul executiv al Republicii Democratice Moldovenești, s-a adresat ministrului de Război al României printr-o telegramă, la 22 decembrie 1917/4 ianuarie 1918, cerându-i trimiterea urgentă a unui regiment. Consiliul de Miniștri al României a aprobat cererea două zile mai târziu, urmând să se ordone ca 1 000 de ardeleni ce veneau de la Kiev înarmați să se oprească în gara cea mai apropiată de Chișinău⁵⁹. La invitația Sfatului Țării, generalul Broșteanu, comandantul trupelor române dislocate în Basarabia, a ținut un discurs în plen, la 15/28 ianuarie, prin care a prezentat scopul prezenței trupelor române la est de Prut. Astfel, trupele române au trecut Prutul pentru paza depozitelor de provizii, a transporturilor și a căilor ferate⁶⁰. Între timp, guvernul bolșevic a reacționat extrem de violent față de trimiterea de trupe române în Basarabia. La 13/26 ianuarie, acesta a hotărât ruperea

⁴⁸ *Ibidem*, f. 10 (Paul Buckeisen și Adalbert Krbec către Direcția internațiilor străine, 1/14 ianuarie 1917).

⁴⁹ *Ibidem*, f. 13 (Ministrul Afacerilor Străine către delegatul român, 26 ianuarie 1917).

⁵⁰ *Ibidem*, f. 14 (Delegatul român către ministrul afacerilor străine, 27 ianuarie 1917).

⁵¹ *Ibidem*, f. 23 (Ministrul afacerilor străine către prefectul județului Iași).

⁵² AN Galați, fond CMP, dosar 34, f. 6 (Ministrul Afacerilor Străine către delegatul român, 1 martie 1917).

⁵³ AMAE, fond 71/1914 – E 2 P I, dosar 40, f. 64 (Ministrul de Război către ministrul Afacerilor Străine, 9 martie 1917).

⁵⁴ *Ibidem*, f. 78 (Rudolf Zvitanovici către ministrul de Război).

⁵⁵ *Ibidem*, f. 88 (Chitanță din 16 februarie 1918).

⁵⁶ Pentru modul în care s-a constituit Sfatul Țării, vezi *Unirea Basarabiei și a Bucovinei cu România 1917–1918. Documente* (în continuare, *Unirea Basarabiei și a Bucovinei*), antologie de Ion Calafeteanu și Viorica-Pompilia Moisuc, Chișinău, Editura Hyperion, 1995.

⁵⁷ *Ibidem*, doc. 30, p. 117.

⁵⁸ O astfel de republică nu a existat ci, probabil, ar fi trebuit să se constituie ulterior.

⁵⁹ *Unirea Basarabiei și a Bucovinei*, doc. 42, p. 133.

⁶⁰ *Ibidem*, doc. 50, p. 143.

relațiilor diplomatice cu România și declararea fondului român de aur, depus la Moscova, intangibil pentru oligarhia română și asumarea răspunderii conservării acestuia în vederea redării sale în mâinile poporului român⁶¹. La 24 ianuarie/6 februarie, de ziua Unirii Principatelor, Sfatul Țării a proclamat independența Republicii Moldovenești „în vechile ei hotare” deoarece republica dintre Prut și Nistru nu mai putea face parte din Rusia ca urmare a proclamării independenței Ucrainei⁶². Înștiințarea oficială a guvernului român de către cel basarabean relativ la proclamarea independenței s-a realizat abia la 17 februarie/2 martie⁶³.

Astfel, Rusia a fost înlocuită, ca stat riveran al Prutului, de către Republica Moldovenească, chiar dacă independența noii republici a fost recunoscută doar de România. Independența republicii, ruperea relațiilor diplomatice și implozia statului rus au complicat foarte mult statutul Comisiei Mixte a Prutului. Constatându-se că autoritățile ruse nu se mai ocupau de întreținerea lucrărilor pe Prut, ceea ce periclita transporturile de primăvară, ministrul Lucrărilor Publice i-a cerut ministrului Afacerilor Străine să aprobe predarea vaselor și a aparatelor CMP echipelor tehnice ale ministerului pe care îl reprezenta⁶⁴. Din momentul respectiv, situația s-a complicat și mai mult deoarece, până atunci, nu a mai fost desființată nicio instituție internațională în condițiile date. Duiliu Zamfirescu considera că trebuia să se procedeze în aceeași manieră în care s-a acționat atunci când au fost rechiziționate bunurile CMP, și anume acestea trebuiau inventariate și preluate de la autoritățile ruse de către Comandamentul român al etapelor. Recomanda să se acționeze în acest fel deoarece Convenția din 1866 și Regulamentul de navigație din 1896 nu fuseseră denunțate, iar guvernul român recunoștea existența unui stat riveran Prutului succesor Rusiei. Pentru a avea legitimitate, recomanda să se ceară acordul lui Kartamîșev⁶⁵. Delegatul rus a fost de acord cu propunerea română⁶⁶. Problema fiind lămurită, Ministerul Lucrărilor Publice a fost informat că CMP era de acord cu predarea vaselor și a aparatelor⁶⁷. La 17 februarie 1918, Comandamentul român al etapelor a organizat o comisie formată din doi ofițeri de marină cărora li se adăuga și Desiderato pentru a se ocupa de preluarea bunurilor Comisiei⁶⁸. La 19 martie a fost încheiat procesul-verbal de preluare a bunurilor CMP de către Comandamentul român al etapelor. Procesul-verbal îi erau atașate inventare cu bunurile preluate. Pe procesul-verbal nu se regăsește nicio semnătură a vreunui funcționar rus, ceea ce înseamnă că bunurile fuseseră abandonate⁶⁹.

Din ianuarie 1918, Comisia Mixtă a Prutului a fost considerată ca „fostă” și s-a vorbit, în general, la timpul trecut, ceea ce denotă că nimeni nu mai dorea reactivarea acesteia. Lucrurile s-au complicat și mai mult după ce Sfatul Țării a votat unirea Basarabiei cu România la 27 martie. Prin Tratatul de Pace de la București, de la 24 aprilie/7 mai 1918, încheiat între România și Austro-Ungaria, Bulgaria, Germania și Imperiul Otoman, a avut loc o recunoaștere tacită a intereselor românești la răsărit de Prut. Astfel, prin

⁶¹ *Ibidem*, doc. 48, p. 140–141.

⁶² *Ibidem*, doc. 55, p. 149.

⁶³ *Ibidem*, doc. 66, p. 168.

⁶⁴ AMAE, fond 71/1914 – E 2 P I, dosar 41, f. 267 (Ministrul Lucrărilor Publice către ministrul Afacerilor Străine, 23 ianuarie 1918).

⁶⁵ *Ibidem*, f. 271 (Delegatul român către ministrul Afacerilor Străine, 12 februarie 1918).

⁶⁶ *Ibidem*, f. 273 (Ministrul Afacerilor Străine către delegatul român, 13/26 februarie 1918).

⁶⁷ *Ibidem*, f. 274. (Ministrul Afacerilor Străine către ministrul Lucrărilor Publice, 16 februarie 1918).

⁶⁸ *Ibidem*, f. 275 (Comandamentul român al etapelor către ministrul Afacerilor Străine, 17 februarie 1918).

⁶⁹ *Ibidem*, f. 277–299 (Proces-verbal, 19 martie 1918).

articolul 4 al Tratatului de Pace se stabilea ca trupele românești aflate în Basarabia să rămână pe picior de război până când „Puterile aliate”, adică Germania și Austro-Ungaria, ar fi executat operațiuni militare în Ucraina care ar fi eliminat pericolele de la frontierele României⁷⁰. Însă nu se specifica dacă textul se referea la frontiera de pe Prut sau la cea de pe Nistru. Probabil se referea la cea de pe Prut, deoarece la articolul 8 apărea precizarea „până la lămurirea stărei din Basarabia” și se continua cu numirea efectivelor marinei militare pe care România le putea menține în zonă⁷¹. La cererea lui Burian, ministrul Afacerilor Străine austro-ungar și semnatar al Tratatului, ministrul Afacerilor Străine român a fost de acord cu încheierea unui aranjament prin care România să cedeze Austro-Ungariei teritoriul Basarabiei aflat între Novoselița și Hotin, în vederea facilitării comunicațiilor între Galiția și Podolia. Acesta lua în considerare posibilitatea încheierii unui aranjament privitor la navigația pe Prut⁷².

Dezbătând problema statutului CMP cu directorul Serviciului Hidraulic, delegatul român⁷³ a ajuns la următoarele concluzii: până la reglarea chestiunii cu guvernul Austro-Ungariei, materialul Comisiei să fie încredințat Serviciului Hidraulic; același lucru să se întâmple și cu angajații, cei de care era nevoie trebuiau păstrați, iar restul eliberați din funcție în schimbul unei indemnizații de retragere; reorganizarea serviciului de navigație pe Prut de către Serviciul Hidraulic; plata subvenției de 25 000 de lei în vederea lichidării datoriilor și a continuării lucrărilor care trebuiau să aibă un caracter provizoriu, până la rezolvarea statutului Prutului; taxele de navigație trebuiau încasate în continuare. În urma unei întrevederi cu Felner, la Brăila, acesta i-a declarat, în mod neoficial, deoarece nu fusese însărcinat să discute despre CMP, că, în urma schimbărilor teritoriale, Comisia și-a pierdut din importanță; interesele Austro-Ungariei se modificaseră; acordarea subvenției din partea Austro-Ungariei nu mai era îndreptățită⁷⁴. Având în vedere situația confuză, directorul Serviciului Hidraulic i-a cerut delegatului român stabilirea autorității care să preia de la Comandamentul general al etapelor bunurilor Comisiei și să se ocupe în continuare de lucrări⁷⁵.

În ședința Consiliului de Miniștri din 1 octombrie s-a decis, până când se lua o hotărâre asupra viitorului regim al Prutului, ca Serviciul Hidraulic să ia „în primire vasele și aparatele Comisiunii Prutului și a se servi de ele în același scop ca și Comisiunea Mixtă și a reorganiza serviciile tehnice după aceleași norme ca ale Comisiunii”⁷⁶. Din cauza situației create, directorul marinei din cadrul Ministerului de Război s-a adresat ministrului Afacerilor Străine pentru ca Serviciul Hidraulic să preia de la Desiderato vasele fostei Comisii Mixte a Prutului⁷⁷. Ulterior, s-a realizat un bilanț al cheltuielilor și al veniturilor Comisiei și a fost înregistrat un surplus de 2 898,05 franci. Bani au fost vărsați Contabilității generale a Comisiei Europene a Dunării⁷⁸.

⁷⁰ *Actele tratatului de pace dela București. Textul românesc*, marți, 24 aprilie/7 mai, p. 3.

⁷¹ *Ibidem*, p. 4.

⁷² AN Galați, fond CMP, dosar 36, f. 1 (Ministrul Afacerilor Străine al Austro-Ungariei către ministrul Afacerilor Străine al României, 7 mai st. n. 1918).

⁷³ După demisia lui Duiliu Zamfirescu, care a avut loc în februarie 1918, a fost numit ca delegat Mihail Burghela, dar doar ca delegat al Comisiei Europene a Dunării, nu și al Comisiei Mixte a Prutului; vezi AMAE, fond 71/1914 – E 2 P I, dosar 41, f. 348.

⁷⁴ *Ibidem*, f. 302–303 (Delegatul român către ministrul Afacerilor Străine, 6/19 iulie 1918).

⁷⁵ AN Galați, fond CMP, dosar 35, f. 2 (Directorul Serviciului Hidraulic către delegatul român, 7 iulie 1918).

⁷⁶ AMAE, fond 71/1914 – E 2 P I, dosar 41, f. 377 (Jurnal al Consiliului de Miniștri din 1 octombrie 1918).

⁷⁷ *Ibidem*, f. 336 (Directorul marinei către ministrul Afacerilor Străine, 19 octombrie/1 noiembrie 1918).

⁷⁸ AN Galați, fond CMP, dosar 36, f. 29–34 (Delegatul român către Comisia Europeană a Dunării, 29 octombrie/11 noiembrie 1918).

În toamna anului 1918, Austro-Ungaria s-a destrămat, iar Bucovina s-a unit cu România. Prin extinderea controlului asupra Basarabiei și a Bucovinei, România a devenit stat succesor al Rusiei și al Austro-Ungariei în ceea ce privea râul Prut. Astfel, posesia Serviciului Hidraulic asupra vaselor și a aparatelor Comisiei Mixte a Prutului s-a permanentizat. Au rămas nerezolvate probleme privind plata angajaților și situația financiară a Comisiei. Din cauza unui incendiu, o parte a arhivei CMP a ars și nu s-au păstrat alte documente justificative referitoare la cheltuieli în afara chitanței și a bilanțului financiar întocmit în momentul predării banilor Contabilității generale a Comisiei Europene a Dunării, ceea ce a provocat unele încurcături⁷⁹.

THE LAST YEARS OF THE JOINT COMMISSION OF THE PRUTH
AND ITS LIQUIDATION (1914–1918)
(Summary)

Keywords: Pruth River, Duiliu Zamfirescu, Bessarabia, Bucovina, international institutions.

This study presents the last years of the Joint Commission of the Pruth, the fifth international institution in the world. The introduction contains a comprehensive description of the history of the Commission from its inception to the beginning of the First World War. Founded in 1870, it ceased its activity in a unique context at the end of the war. At the beginning of the war, the navigable course of the Pruth belonged to Austria-Hungary, Romania and Russia. At the end of the war, the Pruth became an internal river of Romania, which became the successor state of Austria-Hungary and Russia in that matter. This determined the abolition of the Joint Commission of the Pruth by the unilateral decision of Romania. In Russia, statehood was disputed by several political and military factions, which led to chaos, and Austria-Hungary fell apart.

The article presents the situation of the Commission during the period of Romania's neutrality, the suspension of the activity and the situation during the war. Was also analyzed the situation of Commission staff throughout the war, which was not without its ups and downs or personal dramas. It also describes the process of liquidating the Commission and transferring its assets to Romania.

---

⁷⁹ Idem, dosar 37, f. 1–18; AMAE, fond Convenții 8, dosar 1, nenumerotat.